

1196

SHAKESPEARE • BOITO • VERDI

OTHELLO

GIUSEPPE VERDI

OTELLO

Lyrické drama o 4 dějstvích

Libreto podle Shakespeara napsal Arrigo Boito

Nastudováno v italštině

Dirigent zasloužilý umělec Jiří Pinkas

Asistent dirigenta Tibor Varga

Režie Václav Věžník

Výtvarník scény národní umělec Ladislav Vychodil j. h.

Výtvarník kostýmů Josef Jelínek j. h.

Sbormistr Josef Pančík

Choreografie Jiří Kyselák

Asistenti režie Eva Deáková, František Kříž

Asistent sbormistra Tibor Varga

Text sleduje Milena Babáková

Inspicienti Helena Kaločová, Přemysl Švihálek

Hudební nastudování Milada Březinová, Evžen Holiš,

Drahomíra Ritzová, František Sonek

Mistr osvětlení Vladimír Urbánek

Mistr jeviště Milan Dadák

Mistr zvuku Emil Stařík

Dekorace, kostýmy, vlásenky a rekvizity vyrobily dílny SD v Brně, vedené Václavem Šumberou, Marcelou Kaderkovou, Bělou Kolegarovou, Antoníí Jilgovou, Hanou Klečkovou a Karlem Jelenem

Kostýmní doplňky a šperky vyrobila rekvizitní dílna SD

Přestávky po 1., 2. a 3. dějství

Představení trvá 3 hodiny

PREMIÉRA 4. ČERVNA 1989 V JANÁČKOVĚ DIVADLE

Osoby a obsazení:

OTELLO, mouřenín, velitel benátského vojska	Jiří Olejníček Leo Marian Vodička
JAGO, praporečník	Richard Haan Pavel Kamas, nositel vyznamenání Za vynikající práci
CASSIO, kapitán	Zdeněk Šmukař Milan Voldřich
RODERIGO, benátský šlechtic	Josef Veverka Břetislav Vojkůvka
LODOVICO, vyslanec benátské republiky	Josef Klán zasloužilý umělec Richard Novák
MONTANO, předchůdce Otellův ve vladařství na Kypru	Jan Hladík Pavel Stejskal
DESDEMONA, Otellova choť	Hana Málková Natália Romanová
EMILIE, Jagova choť	Jana Iskrová Jitka Pavlová
HLASATEL	Vladimír Chmelo Aleš Štáva

Vojáci a námořníci benátské republiky, benátská šlechta, kyperský lid, řečtí, dalmatští a albánští zajatci.

Odehrává se na ostrově Kypru koncem 15. století.

Operní sbor, členové baletu SDB, kompars SDB.

Hraje orchestr opery a baletu SDB.

Po premiéře *Aidy* v prosinci 1871 se Giuseppe Verdi pro operní divadlo skladatelsky odmlčel a žil většinou v ústraní na svém statku v Sant Agatě. Skladatel se netajil svým nesouhlasem s kosmopolitními tendencemi soudobé hudby mladých italských skladatelů a těžce nesl pronikající vlivy hudby německé. Teprve po více než deseti letech od premiéry *Aidy* dává se svými přáteli získat pro kompozici své dvacáté páté opery. Plán komponovat operu na námět Shakespearova *Otella* uzrával velmi dlouho.

V roce 1881 přepracovával Verdi pro Scalu Simona Boccanegru a Riccordi nabídl skladateli spolupráci Arriga Boita, nadaného skladatele a básníka (jeho opera *Mefistofeles* 1868 propadla, 1875 byla nadšeně přijata), autora několika libret, která vesměs prokazovala neobyčejně divadelně cítěního dramatika. Spoluprací na Boccanegrovi se počalo umělecké přátelství, které dalo historii opery dva klenoty — *Otella* a *Falstaffa*.

Shakespearovým námětům se do té doby nedostalo v opeře důstojného zpracování. V Rossiniho *Otellovi*, který byl hrán po mnoho let na italských scénách, byl jako ústupek vkusu obecnstva změněn konec dramatu: *Otello* se smíří s *Desdemonou* a opera končí veselým dvojzpěvem manželů. Shakespearově předloze neodpovídalo ani libreto Thomasovy opery *Hamlet*. Verdiho velký zájem vzbudily skicy libreta, které připravoval Arrigo Boito. Přece však nesouhlasil s kompozicí opery ihned. Básník musel podle skladatelových pokynů celý text přepracovat. Teprve když libreto po namáhavé a zdlouhavé společné práci uspokojovalo skladatele i básníka, pustil se Verdi do psaní hudby.

„... libreto, které jsem napsal jedině pro radost, abych Vás viděl znovu se chopit pera mou vinou, pro slávu být Vaším druhem v práci, ze ctižádosti slyšet své jméno sdružené s Vaším a naše se jménem Shakespearovým, a proto ono téma a mé libreto Vám patří svatosvatým právem nabytí. Jedině Vy můžete zhudebnit *Otella*, všechna díla; která Vy jste nám dal, potvrzují tuto pravdu...“ (Z dopisu Boitova G. Verdimu, duben 1884.)

Verdiho fantazie začíná pracovat naplno, zpřesňuje se především postava Jaga. Ver-

di dokonce uvažuje, že jeho nová opera se bude jmenovat „Jago“. Konečný titul zůstal však přece podle Shakespeara. „On [Jago] je zlý duch, který vše uvádí v pohyb, ale Otello je jednající osoba. On miluje, žárlí, zabíjí a zabíjí sebe . . .“

Verdi se v Otellovi neseťkává se Shakespearom poprvé. Zhudebnil Macbetha (1847), kterého přepracoval (1865), rozvrhl Krále Leara, uvažoval o Hamletovi. Shakespeare byl jeho největším vzorem. Ovšem teprve ve svých 73 letech vytvořil dílo, které je kongeniální s předlohou „pana Williama“, jak jej v důvěrné úctě nazýval. Verdiho Otello je dílo životní moudrosti a umělecké zralosti, je syntézou celoživotního uměleckého úsilí, dovršením stylu. Verdiho Otello je jedním z největších děl operní literatury, dílo, které podle Oppradina Arrivabene „zanechává záři neznající západu“.

Premiéra Otella se konala v divadle La Scala v Miláně v únoru 1887. Itálie se na tento den připravovala jako na národní svátek. Šestnáct let čekali Italové na novou operu autora Aidy. Otello byl přijat velmi příznivě publikem i kritikou a brzy se mu dostalo světového uznání.

Při dnešním uvedení této opery vděčně vzpomínáme na minulou inscenaci před 22 lety, kdy své síly tenkrát spojili vynikající umělci v čele s dirigentem národním umělcem Františkem Jílkem, režisérem zasloužilým umělcem Milošem Wasserbauerem a pěvci Vilémem Přibylem, René Tučkem, Hanou Svobodovou-Janků, Sylvii Kodetovou, Jarmilou Palivcovou, Gustavem Pappem, Vladimírem Krejčíkem aj. Byla to tehdy událost brněnského hudebního života. Během doby uplynulé od této inscenace vyrostli a uzráli v našem operním souboru noví mladí a perspektivní umělci, kteří dnes toto výsostné dílo operní literatury prezentují v originální italštině a navazují tak na podnětný a tvůrčí odkaz svých předchůdců.

Evžen Zámečník

Obsah opery:

I. dějství: Kyperský lid v přístavu s úzkostí pozoruje rozbouřené moře a v jeho vlnách se zmítající benátskou loď, na níž přijíždí hrdina výpravy proti musulmanům, Otello. Bouře konečně ustává, loď šťastně přistane a Otello za jásotu lidu vchází do pevnosti. Mezi svými vojáky má Otello jediného nepřítele, Jago, jež si zneprátelil tím, že dal při jmenování kapitánem přednost svému příteli Cassiovi. Jago se rozhodne pomstít se za tuto urážku. Popouzí mladého Roderiga, aby se dvořil Otellově ženě Desdemoně a při pitce svede Cassia ke sporu s Montanem. Otello, přivolaný Jagem k jejich zápasu, zbavuje Cassia jeho hodnosti. Konečně nastane klid a Otello s Desdemonou se mohou těšit ze shledání.

II. dějství: Sesazením Cassiovým není nasycena Jagova pomstychtivost. Radí proto Cassiovi pokrytecky, aby vyhledal Desdemonu v zahradě a požádal ji o přímluvu u Otella. Sám pak využívá žárlivosti Otellovy k další intrice, cynicky hrdý na svou zlou povahu, jež nevěří v dobro ani lásku. Obratnými náznaky vzbudí Otellovo podezření, že Desdemona a Cassio se milují, nato prostřednictvím své, nic netušící, manželky, Desdemoniny společnice Emilie, zmocní se Desdemonina šátku, kdysi jí Otellem darovaného. Jago slíbí pak Otellovi, zachvácenému již krutou žárlivostí, důkaz o oprávněnosti svého podezřívání Cassia. Slyšel prý Cassia ze sna mluvit o lásce Desdemony a ví prý, že Desdemona darovala Cassiovi svůj šátek.

III. dějství: Ve velké síni pevnosti nastrojí Jago svou léčku. Otello krutě obviňuje svou ženu z nevěry a ona nevědomky svou přímluvou za Cassia Otellovu zlobu ještě více rozněcuje. Přichází Cassio, přilákán sem Jagem. Otello skryt vyslechne jejich rozhovor a on i Cassio bezelstně padají do Jagovy léčky. Jago obratně sestavuje své zdánlivě nevinné otázky a otáčí Cassiovy odpovědi tak, že Otello už pevně věří ve vinu Desdemoninu, zvláště když se přesvědčí, že Cassio skutečně má Desdemonin šátek. Netuší ovšem, že mu jej právě před chvílí Jago vhodil oknem do bytu. Otello ve své zuřivé zlobě sotva dokáže vyslechnout benátské poselstvo, jež jej volá k dóžeti

a jmenuje na jeho místo na Kypru Cassia. Otello se tak rozzuří, že se ke zděšení všech vrhá na Desdemonu a sráží ji k zemi. Radí se pak dokonce s Jagem, jak Desdemonu usmrtit a přijímá jeho radu, aby ji zardousil. Cynickým triumfem Jagovým nad omdlelým Otellem scéna končí.

IV. dějství: Ve své ložnici Desdemona těžce přemítá nad podivným chováním svého chotě. V myšlenkách na něho a vzpomínkách na svoje mládí usíná. Vtom vstupuje Otello. Desdemoniny nářky ani prosby nepomohou. Otello zardousí nevinnou ženu vlastníma rukama. Emilie, která přibíhá oznámit, že Cassio v souboji zabil Roderiga, spatří tragický obraz. Zděšeně volá ostatní a označuje Otella jako Desdemonina vraha a Jaga jako původce a příčinu všeho. Otello se chce na Jaga vrhnout, ale ten v hrůze prchá. Zoufalý nad svým činem, přesvědčen již, jak Desdemoně křivdil a jak zbytečně zahubil své štěstí a její život, Otello se nad jejím mrtvým tělem probodne.

Giuseppe Verdi: O T E L L O

Opera o čtyřech dějstvích.

Libreto: Arrigo Boito — Překlad: Antonín Kučera

Jednání I.

Mořské pobřeží Kypru. V zuřící bouři dav lidí vyhlíží blížící se loď. Mezi lidmi Jago a Roderigo.

Lid: Loď se blíží! Loď se blíží!
Hleďte vlajku! Barvy naše!
To by pán býti měl!
Dráhu blesk jí teď kříží!
Dává signál. Slyš! Teď zase!
Na pozdrav páří z děl.
Vůdce náš zřejmě na ní!
Hleďte, klesla! Zle je s nimi!
Z vln teď vzhůru se vznesla!
Vůkol mračny jak zlými se tmí!
Bez ustání teď blýská a hřmí.
Bouře stále sílí,
za bleskem jde rána vzápětí!
Svět se chvěje! Svět se bortí!
K zkáze zdá se kráčet!
Noc hned září blesků svítí,
shůry k nám se řítících,
hned zas tmou snad zlé chce skrýti
hrůzy bouře té!
Jak by tvář svou skrýval ďábel
v záblescích těch svítících,
čím dál, tím příšerněji
bouře vůkol vládne!
Ve vířivém tom proudu
vše vůkol chvátí víru jícen krouživý,
snad to k poslednímu soudu
hlásné trouby zní!
Měj, ó, Bože, slitování,
shlédni k nám a odvrát zkázu!
Kéž nás tvoje ruka chrání!
Kéž nám touženou dá spásu!
Ty, jenž vodiš loď v bouři
dál od zrádných útesů,
soucit s lodí měj, jež touží
po bezpečí přístavu!

Jago: Je bez stožárů loď!

Roderigo: Ti už se k hrázi nemohou dostat!

Lid: Ta hrůza! Ta hrůza!

Jago: Teď už snad doufat smím,
že vír ji stáhne ke dnu!

Lid: Hle spása! Hle spása!

Hlasy z venku:

Ty čluny rychle odvaž!
Stáhnout lana! Odraž!
Rychle k veslům! K hrázi zprava!
Hle! Už máme k ní blízko!

Lid: Zni sláva! Zni sláva!

(Přistává Otello s vojáky a námořníky)

Otello: Lide, jásej! Nač bát se Turků více?
Je skončen boj! Vítězství Bůh nám dává!
Oceán strávil chloubu půlměsíce!

Lid: Buď zdráv, Otello! Buď vítán! Buď vítán!
Už hrůza bouře slábne!

Jago: Roderigo, tak mluv!
Nač myslíš?

Roderigo: Jak bych zemřel.

Jago: Bláznem je hloupým,
kdo se trápí láskou!

Roderigo: Žít nechci dál.

Jago: Jen chtěj! Měj rozum! Vždyt není
k zoufání důvod!
Ta Desdemona krásná
ta, jež je milována tajně tebou,
líbá dnes ještě Otella, však zítra
se rtů těch naduřelých začne štítit!
Věř, Roderigo, můj druhu z nejmilejších,
co ti tu říkám, že tvé trápení
trápením je také mým!
A není-li ženy křehký slib
snad pevnější než můj mužský vtíp
a než chytré pikle moje,
v náruči své jí brzy budeš mít!
Ty váháš, že se
oddaným zdám, však zášť cítím k Otellovi
A hlavní důvod zášti — tento zde!
Pohleď! Ten vyfintěný kapitánek,
ten jím byl povýšen a získal to,
co patřilo mi dávno už za mé
zásluhy v boji. To způsobil ten černocho!
Já z vůle Jeho Milosti mouřenínské

zůstal praporečnickem. Však nech si říct,
jakože Roderigo jsi, já vězet v kůži
toho mouřenína, v své blízkosti
bych nechtěl mítí Jaga! A proto říkám...

{ Rozmluvu přeruší pochodňový průvod k oslavě vítězství }

Lid: Pochodně září! Pohleďte na ně!
Jak mění tíseň temnoty v den!
Jiskří a blýská, plane a svítí,
plamen i v nás všech je zapálen.
Svou vládu temnou zpátky noc získá,
záhy vše skrýtí znovu má stín;
jen zde je plamen a zde je jiskra
a vše co zbývá, je popel a dým.

{ Kolem se roznáší víno }

Jago: Roderigo,
teď pijme! Pít chci s vámi, kapitáne!

Cassio: Ne, už mám dost!

Jago: Jen ještě jeden doušek!

Cassio: Ne!

Jago: Jakže? Vždyť je celý Kypr vzhůru,
každý vítězství slaví! Nuže!

Cassio: Nech mne!
Mně hlava dnes třeští po jedné pouze číši.

Jago: Jdi! Ty nechceš s námi připít na zdraví
jak Otella tak Desdemony?

Lid: Jim sláva!

Cassio: Ach! Ta květinou je z ráje...

Jago: { k Roderigovi }
Slyšíš to?

Cassio: ... tak něžně půvabná, stejně krásná
i v duši.

Roderigo: Víc než to, ctnost je sama!

Cassio: Ty, Jago, zazdívej k chvále její!

Jago: { k Roderigovi }
Tak vidíš!
Ne! Já spíše jsem kritikem.

Cassio: Ač příliš slabá chvála je každá!

Jago: { stranou k Roderigovi }
Dej na Cassia pozor!

Roderigo: Proč vlastně?

Jago: Slyšels, jakou řeč měl troufalou k nám?
Vždyť ani nezakrývá úmysly svoje!
Chce se chopit
díla sám,
touze tvé stojí v cestě!
Slyš mne!

Roderigo: Tak mluv!

Jago: Toho blázna teď opít
je můj cíl! Hej! S tím vínem, tak kde jste?

{ Pijácká scéna: Jago, Roderigo, Cassio, lid }

Jago: Jen vínko chladivé prolévej chřtánem!
Bůh sám ví, dlouho-li nám přáno pít!

Cassio: Víno je nápojů všech pravým pánem,
s ním stoupáme k výšinám, kde sladko žít!

Jago: Kdo poznat touží, kolik slastné výše
je na dně číše,
pít se mnou má, dokud je s to!

Všichni: Kdo poznat touží, kolik slastné výše
je na dně číše,
pít s tebou má, dokud je s to!

Jago: Jen ještě doušek a máme ho!

Roderigo: Jen ještě doušek a máme ho!

Jago: Kdo chtěl by vínka číš odmítat hloupě?
Z nás každý může snad pár doušek snést!

Cassio: Stát i když pod tebou se půda houpe
je těžší úlohou, než válku vést!

Všichni: Kdo poznat touží, kolik slastné výše
je na dně číše,
pít s tebou má, dokud je s to!

Jago: Jen ještě doušek a máme ho!

Roderigo: Jen ještě doušek a máme ho!

Jago: Své srdce v číši najde ten, kdo chce hledat!

Cassio: A v mém i žal i radost můžeš shledat!

Jago: Však může i klam a podvod rodit!

Cassio: Správně jsi řekl, máš pravdu, máš!
Máš pravdu, máš! Jen pít! Jen vínko pít!

Jago: { k Roderigovi }

Opile blábolí už... teď do hádky prudké
ho zapleť,
jak začne zuřit, buď uražen a strhni velký
povyk! Nejlepší způsob, věř, jak můžeš
Otellovi dnes pokazit svatební noc!

Montano: { vchází }

Kapitáne, je právě čas, kdy převzítí máš
hlídku!

Cassio: { potácí se }

Tak pojďme!

Montano: Co je to?

Jago: To je všem dávno známý Cassiův úvod
k službě.

Montano: To hlásit musím.

Cassio: Tak můžeme už jít.
Roderigo: Cha, cha, cha, cha.
Cassio: Nač ten smích?
Roderigo: Jsi prostě k smíchu!
Cassio: Chceš, abych tě ztrestal, ty lotře?
Roderigo: Co spíláš, ty rváči!
Cassio: (tasí)
Ty floutku! Teď měj, oč si loudíš!
Montano: Snad žádat smím pány, by mírnit se chtěli!
Cassio: Tvou lebku rozrazím ti, když plést nám se budeš!
Montano: To jsou opilce slova!
Cassio: (vrhne se na Montana)
Co říkáš?
Jago: (k Roderigovi)
Tak poslyš! Teď utíkej k přístavu a strhni pokřik „Je vzpoura! Je vzpoura!“ Jdi! Dělej co největší hluk! Všechny zvony ať na poplach bijí!
(K duelantům)
Hej! Braši! Tak ustaňte v tom hloupém sporu! Ach! Náš Montano zraněn je těžce! Jak divoká bitka! Dost už! Což překazit nejde tu zběsilou bitku? Ať troubí alarm! Je ďábel snad zmámil!
Všichni: Dost už! Jde o život! Ach! Pomoc! Sem strážel!
Otello: (vejde)
Hned zpátky, vy rváči!
Co má to být? Jsem mezi Saracény?
Či do vás turecká snad vjela zloba, že se rvát spolu chcete? Počestný Jago, při lásce své, již ke mně cítíš, promluv!
Jago: Nic nevím... my všichni kolkolem jsme tu stáli v přátelské shodě, když tu náhle jakoby je posedl ďábel, což může kdo o tom říci více,
po mečích sáhli a bít se začli na smrt!
Proč já si hnáty radši nezlámal, jež sem mě nesly!
Otello: Cassio, jak se důstojník může tak snížit?
Cassio: Milost! Já nejsem schopen slov!
Otello: Montano!
Montano: Ach, má rána...
Otello: Ty raněn? Ó, Bože, tím krev

má překypěla! Ach! Kde anděl spásy, hráze jenž postavil by mému hněvu!
(Vchází Desdemona)
Jak? I má přemilá choť je zde, svou hádkou i té jste spánek překazili! Cassio, nejsi víc kapitánem!
Jago: (stranou)
Konečně výhra!
Otello: Jago, ty obejdi hned tvrz i přístav a s touto četou znovu mír tam zjednej! Pečujte o Montana! A vám zde káží hned jít spát. Já než zpátky se vrátím, chci dříve zhlédnout, že nábřeží je prázdné.
(Všichni odcházejí kromě Otella a Desdemony)
Otello: Noc příznivá je přáním a nejkrásnějším snům. Vášnivé srdce touží a chví se sladkým lásky odevzdáním. Válečný běs nechať si vůkol bouří! Já dál svá ústa skláním k tvým čekajícím rtům!
Desdemona: Reku můj vítězný! Může kdo říci, že zkoušel více trýzně, zmáhal víc překážek, než zmohla naše náruč milující? Dnes už jen slast je ve vzpomínce této, bol skrývající!
Svůj když jsi líčil život plný nouze, útrap a bídy, muk a soužení, tu já se chvěla v nepoznané touze, v níž byla bázeň, však též nadšení!
Otello: Já líčil hrůzy válečné a klání, kdy často zkázou jsem svou býval jist, zlé zteče a divé útoky, i zbraní třesk, zvuk polnic a šípu táhlý hvizd!
Desdemona: Ved jsi mě pouští, vedrem sálající, písek kde pouze, kam zrak až dohlédá, kde žije národ, v poutech úpějí, kde lid je tvůj, kde stála i chýše tvá!
Otello: Jak sladkou skýtal útěchu ten soucit na tvých tvářích, jak sladký byl tvůj vzdech! Ach! Konec je mé temnoty a z mraků štěstí září, jež netušil jsem v snech!
Desdemona: A já jsem na tvé temné skrání zřela jas duše tvé, kterou Bůh tobě dal.